

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 1 (1886)

Rubrik: Provas in divers dialects
Autor: [s.n.]

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 11.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

PROVAS IN DIVERS DIALECTS.

Il paur da Müstair.

(Dialect da Müstair.)

„Rustica dignitas est defendenda; rustici vocati sunt ad „dignissimum inter omnia mechanica officium“. Rolevinek, de regimine rusticorum.

Il paur eis, sco minchün sà, l'om della campagna. Sia vita eis staintusa et strapatschusa second ils pleds: „Nellas süduòrs da tia fatscha dessasch maingiar il paun tots ils dits da tia vita“; ma nügladaman eis il stadi pauril zond venerabel. El nutriaia il mond. Perquai piglai jo il chapé avaunt ogni paur!

Nu lain metter sott öl il paur da Müstair in sias funcziuns tras tot l'onn ora, sco segua:

1. Il paur sco legnàder.
 2. Il paur sulla campagna.
 3. Il paur et il taimp.
 4. Il paur et seis muel.
 5. Il paur et seis debits.
 6. Il paur in uffizis.
 7. Il paur et seis dalets.
-

1. Il paur sco legnáder.

Jau cumainz culla plü greva et la plü periculosa lavúr del paur. Jent non fal quel mastér, ma el stó. Las femnas tunan, infin chal ceda. „Stun cuschinar, far chadamaint, metter fumpigna, far laschiva, lávar ils ponns“, braja la donna. Il

póer om piglia sajür e résia sülla rain, metta paun e chisöl, charn pursché o ün pér liongias in busatscha et vá a legna. Il numer da sia büs-cha sál. Una plaunta dó l'atra vegn terrada, sromada, scorsada et nodada. Tard saira tuornal a châstaungel, sfratschá, cun üna fom naira.

La donna, chi spettéa sün el cun paina e malavita, havéa schon dalönch pogná üna brava chaina. Pü tard tuornal a tor la legna or roma, a la plómar, et a mantúnar la roma setscha per la màinar a châ o sün jomas traglun con lur ap e cha-zeppa, o la tirar jo dals valérs in fuorma da cozas.

Cura chal terrain eis sched, vegnan las plantas chatschadas jo dals valérs o eir sur cripels ora cun priel della vita, illura mainadas a chasa o süls brözs o süllas schlittas. D'unviern ha illura il paur peda da tàiglar legna. Las résias sgrizian, las sajürs, et schi fa basögn, cuoigns e maigls fendan ils taiglós, atters members da famiglia loan ils toccs in s-changlérs o ils portan in cuschina. Amó pü staintusa eis la laúr culs tschoecs. Qués stolan gnir per solit crepeintats cun puolvra o dinamit. D'está sa jüdal cun plauntas setschas in pè, legna crodada, chavais-cha, o eir ledemainch cun — ingólar dallas já. Scha illura las blastémas e schirauncas tatschan, schi disch il donnizá: „Buna peda“ ! Meis chars paurs, non farai quai !

2. Il paur sülla campagna.

La campagna eis la patria del paur. Seis öl posa sün quella, seis mauns laúran sün ella, sias süduórs bognan quella, seis bain e mal dependan dad ella — el la sto cultívar. Da sai ora portla, „spinas et jerduns“. Seis prüm pisér eis per la s. h. grascha. El sterna ils pantuns cun strom, resiaditsch, patütsch, faischels etc. Eir da fuórmar composts non imblüdal. Pórtar or stalla culla grá o charücla, la maínar sülla campagna schi d'eis naiv, culla bena, ischlia cul gratun e charretta, la büttar ora, smanüzar, starschínar, rumir sü las restaunzas — quistas sün sias laúrs landervia. Usché laidal la campagna.

a. Laúrs sülla prada.

Da prümavaira vezasch il paur pássar cun pala, zappa, zappun a far ora pünchérás, ríver ils uals et clavignuns, scràpar

et gulívar las vias, rízar saifs e baûns etc. In Jün vegni argiá a tota forza. Di e nott vaun más-chels, et scha basögn fà, eir femnas all' ura banida cun zappa, pala lada, auntas — ad àrgiar. Il fain eis madür. Oss' ora cullas marcladüras, fatschs, fuorchas et fuorchettas, rastés, charrs, mainadüras, süstroms! Ossa sü omens, zetters, mattuns, puops, famaigls, lauraints, donnas, mattauns, puobóm, masséras, lauraintas! Sereai et battai las fatschs, seai, spondai, volgiai, fat setsch, fat spünchas, nécals, rainas, runatschs, mainai, parai las muos-chas orbas, cha las trimas non resütschan, s-chargiai, impli assas et tablats! Cuort, dapertot ün battabuoigl sco in t' ün furmiér, et quai dall' alba del di infin alla s-chüraintada nott. Üna sumiglonta actività sa preschainta al öl eir pro la racolta del argiör. Il buàl non vegn plü seà; quel serva per pascular il muel tuornà dallas alps.

b. Laúrs da chomp.

Dim tü Jaquam, quintàm vu cumpàr Peder, co laurauat vos chomps? Sauat, Signur barba, ils chomps dumondan plü laúr, co ils prats. Al prüm ils laidaini, illura vegn büttà sü o mainà sü terra, dó quai vegni preschais culla radé et arats, finalmainch semnats cun seal d'alton o seal pumerauna, cun jerdi, glin, d'inrar cun sem furmant, et il sem vegn sotterrà cul jesp. Zéclar e sclàffar sun laúrs da femna. Argiar non argaini atras frías da chomp co il glin et la malinterra. Sun las séals o jerdis madürs, schi vegni chunes culla fatsch, dazats, liats in monas, miss in perlins, mainats in tablà, screats miss sün charpainta et illura battüts. Pòer quel, chi smatscha la puligna — el vegn ris ora. La malinterra vegn missa, zarclada, mantunada, tutta sü, et alla fin dels fattis maingiada in quantità.

3. Il paur et il taimp.

Laúrond sia campagna volgia il bun paur seis öls vers il tschel et sül taimp. „Bicha quel chi implaunta et bicha quel chi bogna eis aileh, ma bain quel chi dà il bütt, Dióu“. Perquai chütta el sül taimp. Cha avra tira? Cha vent va? Co vaun las nüblas? Cha taimp metta il chalender? Quistas sun

sias solitas dumondas. Plövia et sulai a temp conveniaint giavüschal, per quai róal. Lungas plövias, süttas, temporals, rajadas, tempestas, braínas, schetas, quai temal. Pro tals incunters s' daldi pürmassa eir brúnclar et perfin blastémar sur il taimp. Non dovess esser.

4. Il paür et seis muel.

Quel benedi muel! Il muel eis il dalett, la baja et quasi il sulet ricav da noss contadins. Landernaun deriva il grond pisér, la gronda chüra, cha ès portan per quel. Cura s'amàla ün armaint, vegn dalunga elomà il dottur, vegn veglià di e nott, sa contrista tot la famiglia. Ils noms da seis muel gross sun: Chavós, bos, vachas, trimas, muojs, muojas, stérals, sterlas, vadés, vadellas, tars. Noms del muel manü: Bucs, chavras, solas, asós; bescha, jumatschs, chastruns, büzs, chods, agnés, nuorsas, chajschs, agnellas; purschlins, purschlinas, pierchs, pierchas, purschés. Muel da mezia sun bucs, chavras, bescha, purschlins in grond numer; armaints gross d'inrar. L'ater muel vegn invernà o vendü. Cura s' prosman las fairas, eis il paür in seis elemaint. Tots aters discuors vegnan suspais. Co sun ils pretschs? co vaun las fairas? Quaunts marengins hasch clappà per tias trimas? Marchadaunts cun lur mazets assedian las stallas, vivaintan las vias et fairas. In tots chantuns vegni — marchaintà. Frataunt s' impleschan las buorsas dels paurs, ma pürmassa per cuort temp.

5. Il paür et seis debits.

„La vita dell' om eis ün cumbatt sülla terra“. Malapaina chal paür ha vendü ora sia muaigla et là dumbrà seis maregns, schi staun seis debits avaunt el, il strasögnan, il faun stüdiar et sgràttar dó las ureglas. Il grond creditur del tschel sa laschia commóver, ma ils crediturs della terra mai plü. I ha nom: „Hanibal ante portas“. I vegn scoss senza remischun et senza fin. Ün scodàder dà all' ater la nadigla in maun. Qua comparan chapitalists, commís, crómers, ustérs, colletturs dels stuoiris, fiousers da comün e d'alp, masterauns, pàsters, resiaders, et cha sà mi, chi tot. Tots volan esser sotisfatts. Las buorsas crodan da charn infin chi — spirtan. Per fortüna dai eir debitaduors, chi s' inrian da lur debíts. Es ils laschan pender et raiver

dischond: „Rumper il chiau sa lessan ils crediturs“. Quai düra infin chal mess circular ils citescha avaunt rett.

6. Il paur in offizis.

I vegn son Silvester, aquà vegnan eletts ils suprastants da comün, coìts cun lur president, fióuser, saltérs etc. I vegn la prüma domengia da Maj, allà vegnan chernüts ils jüdischs, assessurs, supleants etc. Co eisi? Braina il pauer da gnir in uffizi? Id era ün temp, ingiua el braméa. Ma oz in di ils blers sa paran. Üna fetscha chatscha l'atra, ün chastj sün l'ater; chi less amó sa s-chàldar per uffizis? Ma eis il paur ünajà in uffizi, schi 'vol eir sotisfar a quel exattamainch et conscienu-samainch. Ils jüdischs sentenzian la gronda part, tenor meis inclett, eir tenor jüstia. Ils paurs drettan jent. Per ün pitschen endi, per ün imaginà rett spendni francs dó la chient. Id eis per solit ün trit vezet ils paurs in litta. Ma la spongia sur quista tabla! Plü allegraivel eis il sequaint pünch.

7. Il paur et seis daletts.

La vita del paur non eis próvia da daletts. Ils uffaunts haun lur bimaun, lur chalend da Marz, lur ovs da pasqua, lur jös, cun quals es sa divertan. La juentüm ha seis schüs-schaiver, seis plazs, seis jös, seis rier et caglùnar, sias mistads et nozas; ma in ustrías, pro sigls e salts vegn la juentüm da Müstair d'inrar visa. Las donnas cherchan lur passatemp pro lur uffaunts, süls bügls et pro las vaschinas. Ma ils omens? Cuorts et pitschens sun seis divertimaints. D'unviern la pipa et il baunc pigna; d'està bunas racoltas, da festas ün bun jantàr, dallas jà üna zena d'vin, ün zenin vinars (las ustrias non frequaintal). D'alton üna brava schalpia, fortüna cul muel, bellas trimas, ats pretschs etc. Ma sia prüma et plü gronda consolaziun sun üna aisla donna et brav uffaunts, et comünamainch eir üna buna conscienzia. Vernal vegl, schi surdal l'economia a seis figl o gender; as cujescha amó ailch buns dits et sa pogna sulla mort. Da quella non sa stramaintal. Il santéri cuscidral pel lö, in qual el po pósar ora da seis strapatschs, da sias laùrs et fidías, il tschel pel lö, il qual ils paurs implexchan, el sponda remiss seis moribund chiau stül plümatsch et mora jent et tranquil. Diou l'jaja in tschel. Ossa,

meis buns paurs, adiou, nügla per mal, a bun s' revezer ün' atra jada.

Müstair, als 7 Maj 1886.

P. J. Lombardin.

Ideas ed opinions sur del origine ed il svilupamento del Rhæto-Romansch.

(Dialect da Filisur.)

Nos cudeschs da scola grischun̄s, ils quels nus dovreiven avaunt 40 e 50 anns, museiven chia Romans domicilios nell' Italia superioura bandoneiven da 'l taimp dellas invasion̄s da pievels barbars durant las grandas emigracion̄s del pievels lur bella patria per as sgürer e salver della sclaveria e barbaria, ed as retreiven nellas contredas incoltivedas dellas montagnias septentrionelas, inua ch'els per part as domicilieiven per stabel. Els discuriven la lingua da Roma, il Latin, e londr ora as svilupetten nel cuors del taimp tuots ils differents dialects del Rhæto-Romansch, ils quels valeivan sains' exepciun per figlias del Latin.

Il stüdi e las retscherchias da homens dotts da nos taimp in Italia, con bain perscruter ils monumaints d'architectura e da sepultira con lur inscriptions e con passer tres ed examiner diligentamains las bibliotecas, colecion̄s ed archivs dellas citèds, scolas, convents e chiastells d'Italia prodiven e deiven valour à resultats tuot à fatz differents eir in resguard à la domanda sur del origine dels dialects Rhæto-Romanschs.

Nel taimp avaunt co chia Roma as haveiva aquisto tres la valarosited e las abiliteds materielas sco intellectuêlas da seis habitants superiorited ed influenzia dominanta, da principi sur da seis chiantoneis vicins, e zieva in circuls adüna pü largs e pü alontanos, — da que taimp, dunque avaunt la fondazion

della citèd eterna e formazion del stêdi roman, era l'Italia abiteda da differents pievels, ils quels discuriven tuots linguags, l'ün different da l'oter, però tuots paraints l'ün con l'oter, e tuots derivants d'üna antiqua lingua maternella comünabla, il nom della quela nus hoaz non conoschen, ed non savains neir, inua e da che pievel quella gniva tschantscheda. Ün da queists linguas parentos era eir quel, il quel ils habitants dels contuorns discuriven, inua pü tard gniva fabricheda la citèd da Roma, dunque il Roman u Latin. Cur chia allura ils Romans, profitand da lur superiorited, as sottametteiven u scatscheiven successivamains ils oters pievels dell'Italia, preferiven bgers dels suppereros à la sclaveria romana, l'emigrazion our da lur veglia patria, trand per part nellas roschas contredas montagniastas nel septentrionèl dell'Italia. Fugietivs del medem pievel as domicilieiven comünabelmains in singulas valledas inabitedas della Rhæzia antiqua, e converseiven natürelmains nel linguatg da lur veglia patria. Il simgiant scontreiva successivamains eir dels scatschos dels oters pievels vegls. Els tschercheiven nella medema direczion valledas inoccupiedas e discuriven traunter els la lingua da lur babuns. Nels punets da contact dellas valledas limitrofas e da differents roms del linguatg faciliteiva la parentella dels Idioms la conversazion, conzuond zieva chia Roma as haveiva eir suottamiss la Rhæzia, e la supperiorited politica dels Romans maneiva con sè, chia bgeras expressiuns da lur lingua gniva nel cuors del taimp eir acceptedas dels remanents abitants del pajais.

In ditta maniera gniven plaun a plaun las differentas contredas della Rhætia antica populedas d'appartenents dels divers pievels vegls dell'Italia. In ogni valleda as mantgniva e continueiva l'idiom dels emigrants il prim arrivos, influo e modifichio tres il contact con glieut d'otras razzas, chi viviven forsa pü bod, forsa pü tard nell'istessa contreda. In taimps per uschèa dir pü moderns scontreiva que eir tres il Tudeischg. Evidentamains sun pleuds sco brastui, librog, strom, magun, stimpf, liber guost e transmutazions dellas correspondantas expressions tudeischias. Simgiantamains vegnien bain Kelts ed oters pievels vegls ad havair in differentas contredas del pajais influenso differentamains ils dialects originels del Rhæto-Romansch.

L'augmentazion del schiaffi da pleuds in quelchia valleda romanscha forsa scontreda nel cuors del taimp eis bain darêr

dvanteda tres adopter expressions d' oters dialects rhæt. rom. Il pü suvens as inserviva da pleds tuot à fat forests per notificher chiosas ed invenzion, las quelas ils progress del spiert e saveir homan ho schiafi e proditz in tauntas direczion.

In tschertas singulas contredas as observa bain facil üna variazion nella maniera da's exprimer in consequensa della circumstansa, chia bgers homens da quella medema contreda haun passanto ün lung taimp nel medem pajais forest, e' s inserviven zieva lur return per part dellas adissedas expressions e manieras da discurer estras.

La meldra comprova, chia la comünabilited dels diffents Idioms del Rhæto-Romansch vò invanos in bass' antiquited in historica, sporscha il factum, chia suvens ils pleds originels per solitas chiosas dell' economia rurela in chiesa e talvo sun nellas differentas contredas tuot à fat differents, e zuond brig be transformazion da singulas silbas u bustabs, u da lur pronuncia.

Sch'ils resultats quia nottifichios dellas seriusas laviors e perscrutacions dels dotts sun efectivamains ils agia descritts, schi havains nus sur del origine e comansamaint dels divers Dialects del Rhæt. Rom. üna declaransa clera, evidenta e convinceda. Eir resultescha londr ora indubitabelmains il factum, chia 'l Latin, tant la lingua classica, sco la lingua rustica, non eis la mamma del Rhæto-Romansch, anci üna dellas differentas soras da quel.

La circumstancia, chia nel cuors dels seculs non as ho formo üna unificaziun dels divers dialects Rhæt. Röm. ter üna lingua comünabla à dispet d' üna al mains parzièla union politica, as declera our da plüssas radschuns:

1. Ün pajais montagnius sco il Chianton Grischon renda u fò il trafic e contact personêl da seis habitants fig stantous e dificil. Personas, las quelas viven in lingia galiva à paina alontanedas ün pèr d' horas, dovrano ün intér dì da vièdi per as fer üna visita.

2. La conformited u simiglienscha dels products ed artichels da comersi in bgeras contredas dat poch' occasion ter baratt e negozi con quels ed in consequensa pochia comunicazion e conversazion.

3. La natüra e qualificacion socièla e politica da nos pajais durante seculs, la composizion da quel or da bgeras comuniteds independentas e suveranas non deschdeiva il renzen-

timaint della necessited d' üna lingua comünabla , eguele per tuotts.

4. Il totèl mangel da citeds romanschas con gronda populazion non deiva üngiüna occasioñ ter centralisazioñ dell'intelliciensa lingüistica nacionela, mancheiva il contact continuo stimuland ter activited intellectuela per cultiver e svilupêr la lingua dels babuns, — e per consequensa manchia eir üna litteratura da considerabla importansa.

Loci P. Lorenz.

La beneventazieun digl Uestg.

(Dialect da Vaz.)

1. Avand tschient onns u anc deplé,
Geu se betg — bi cant schi tgi glé,
Carrotschas, tgars da plés tgavals
Vesév' in betg sin cuolms e vals.	7. Cun vestgadoira d' aschen pon
Els sevestgevan sché ed onn;
Tot sez filó e sez tissí,
Quigl é trasór in beal vestgí!
2. Crappeusas vojas, stretschas peunts
Badavan poc ils noss babeuns:
Il Potestat, sco il Mastral,
El era léd d' oir a tgaval.	8. En l' usteruja fitsch da rar
Catav' in aint enqual cumpar;
Il „fusel“ e pi tard rivó;
Geu less, tg' el fess betg inventó.
3. Viádis grevs faschev' il plé ¹
Gl' agricolant, bain tot a pé;
El vev' alleura pocs basins;
Conforts duvrava el ang nins.	9. Dumengias, feastas e firós
Ed óters schis exepzionós
In se vestgeva tot stupent
Dils luverdois bain different.
4. Marvégl e tard vid la laveur,
El gudognieva cnn honeur
Il pam e ses sustentamaint:
El er' adoina baincuntaint.	10. Particularara attenzieun
Mattév' in na sin occasieun
D' in cass festiv non prevedí;
Bain spert tot éra disponí.
5. Cun tgern, caschiel e buglia, latsch
El senutreva bain bufatsch.
Flutgets dumía, furmantoins
Maglieva el er maladoins.	11. Per d' ina feasta far menzieun,
Suonda qua la descripzieun,
Sco 'l Prenz-Uetg vagnév' a Vaz
Benevento sin public plaz.
6. Bain poc da spois' e not da pam,
Avand ni siua „bienmam“,
Ils noss basats compraven aint;
Ma els semnavan ér furmaint.	12. Leung taimp avand vign préparó,
Dodisch tgavals natiers menó,
Dodisch Mastrals en leur ornat
Retschaiven gl' Uestg, „il grand
Prelat“.

13. Il sché bramó el é natiers;
Sin voja en ils tgavaliers;
Muldain e Zortan, Dal e Lain,
Numbleschs e Lai, Plam de Muloin,
14. Canols, Valbeall' anfoin Parpan
Inponnan els cun leur prampam.
Sin ils confoins se ferman frestg
E spetschan Monsieur Uestg.
15. Ot a tgaval roiv' il Spitschó
D' in sés Canoni compagnó.
„Mastrals! Vagné oss schu 'd tgaval,
Fasché de betg stuair star mal!“
16. Gl' emprem Matral dad not adatsch,
El stad qujet sin ses plimatsch;
Ils oters endisch devozieus
Els erodan scheu, fitsch serieus.
17. Ludaivlameinsch s' enschanugliant
Avand gl' Uestg bain tot trembland,
Sublims en leur contemplazieun
Retschaiven la benedizieun.
18. Mastral regent cun sés leung pléd,
Il Prenz-Uestg cu 'l cheunterpléd,
Els mettan tots en ambaraz
Ils endisch grands Mastrals da Vaz.
19. Fortuna egl, tg' il Guebel schi:
„Mastrals! glé oss il taimp spirí;
Ils més Signeurs! Sin ils tgavals!
Tgé stads veus qua sco airis pals?“
20. Sin schir dil Guebel, sco 'l tgametsch,
Tots saglian soi ed en ametsch,
Tgi anavand, tgi anavós,
Bi sco en prescha en rivós.
21. Da quest moment se profitand,
Il Guebel cloma: „Anavant!!
Ils més Signeurs! cun leghermaint
In lestga oz not perder taimp.
22. Da Dieschen ór tot a galópp
En els al „Plam dil Roisch“ dabót.
Tgi anavand, tgi anavos,
Sin leur tgavals en anc tschentós.
23. Il Suppleant dil noss Mastral
Er el sesend sin sés tgaval,
El ferma cun sés clom pussant
Ils tgavaliers, quels inponnant.
24. In pléd stupend vign schud sés lef:
„Signeur! Més Uestg! a moi va grév
Da quest moment tignair in pléd;
Pudair teschair — geu fess pi léd!
25. Mi acla qua daspéras stad,
In beun tschalér, mi proprietat,
Beun voin e latsch ve' adoina qua,
SchiVus gustass, sche betg schaid: na!
26. Al Suppleant dil noss Mastral
Gl' Uestg engrazia cordial:
„Il taimp è méngia avanzó,
Schiglió ía less betg déir canó.
27. A bung ansvèir in óter dé,
Il pievel spètga ló sin mé!
Il Voss schalér fiss baing spért véit,
Schi nous bevessen tots in séit“.
28. Il Suppleant responda frestg
E sainza temma agl Uestg:
„Geu vé cartí de betg falár,
Mi viglias ossa pardunar!“
29. Pi bot geu ér' angual famegl,
Vid la laveur da bainmarvegl
Entochen saira da cuntoin.
Ma mintga sché piglieva foin!
30. Rivó son' ossa mez patreun,
Ve pame latsch ed ér schanbeun.
Sois vatgas grassas sin panteun
Ha betg tier neus mintga cuglieun.
31. Geu vess uschí in grand pleschair,
Pudaiz a moi manaivel crair,
D' avair gl' Uest en més albier;
I fess quigl stó mess grand confiert!“
32. Gl' Uestg engrazia tot stupi,
El é perquigl not deprimí,
Seracumond' e v' anavant,
Blérs oters ér anc antupand.
33. Dentand han ils noss tgavaliers
Uschi beun taimp de selujer;
Parev' ad els oss corios
D' oir a tgaval anc anavos.
34. Al begl Muretschas arrivó,
Gl' Uestg il pievel h' antupó;
Cun baldachin e cafaneun
El vign retschiert en prozessieun.

35. Il „Benedictus“ intonand,
„Sacerdos magnus“ ot cantand,
Tier la baselgia e rivó
Dals sés fidaivels compagnó.	37. Uschoj' eran noss per davants:
Cuntaints e simpels sco 'l unfants,
Sublims e grands en leur custéms,
Cartents e bravs sin tots stgilems.
36. Diesch zenns elomaven da contign:
„Gl' Unschi dil Signer tier Veus vign,
Fidaivels seas, sinzérs e schésts,
Alleura éschas Veus mé trests !!!“	38. Il taimp ded oss e tot midó;
Igl úsit vigl é soterró
Avand tschient onns u anc deplé,
Geu se betg — bicant schi tgi glé.

Principals mossamaints dils noss Vigls.

1. Mé n' ambloida:
Sin Di bain te foida
Laveura e fadiescha
E mé te loschardesche!	2. Cheusa e foila,
Fé tez la vestgadoira !
3. Tier Di dretschi orár,
Il pover schidár,
Vign betg a te sertár.	4. Igl ér bain arár
Il pró cultivár
Fa bain prosperár.
5. Menzigna ed angonn
Portan a Tschi angual donn	6. Fidaivel e verdaivel
E adoina empernaivel.
7. Orazieun e laveur
Portan bains ed honeur.	

L. F. Bergamin.

La tgora, tgi o mano il lauf aintan la trapla.

(Dialect da Lansk.)

In baun quart d'aura sur la vischnaunca da Lansk, aintan il district d' Alva, stat ina pintga baselgieta deditgeda a s. Tgaschan. Tar la baselgieta appartigna ina meroia cun ils nezessaris albierts per l'economia. L'antrada della meroia croda

tenor lascheda an benafezi alla prabenda da Lansch. Aintan quella baselgieta voisa avant circa 200 onns ina tgora tgapo il lauf. Il cass vign raquinto sequentamainz.

Igl onn 16.. dess avair faiz in fiz criv e riguraus unviern. Culms e valls, pradas e selvas eran cuviertas cun ota naiv. Da mez October e gnoida la sarada e mez Avregl digl onn sequent eran gots e fonz anc cuvierts cun ina grossa cuverta da naiv, uschoia tgi blers animals salvadis en restos e las bestgias de rapina on stui andirar grondas foms. In bel se de Marz o in paür dalla vall de Churwald a samess an voia, per oir a Lansch a cumprar ina tgora. El e passo vintirevlamainz la planoira et e rivo anc avant mezse a Lansch. Bain spert ol tgato in vendader e cun pocs pleds el sto faiz il martgea. Avant tgi turnar cun la si tgora a Churwald, ol el anc faiz tigl „Om Selvadi“ la si marend. Antuarn las duas siva mezse ol el piglea la tgora per la sau, per se render cun quella a tgesa soia. Gniond a s. Tganschan, saint' el in tschert basins corporal. Per cumentar quel, ol el liea la si tgora vid l'anza della porta baselgia ed e spertamainz stuli aint' il got lo dasperas.

Da l'otra vard ord' il got observa in lauf la tgora e cun sagls furiaus e plain fom cor' el directamainz sin ella. Vasond s'avicinar ad ella il ses pi grond inamoi, tschertg' ella da fusoir. Cun in ferm stompal dat siva la porta baselgia — partge il tgalostar veva da mezse amblido da sarar quella — e fui davos quella. Il lauf, cun totta furia et angurdezza, saglia da baselg' aint, cartond da pudair lo far la si marend. Ma el o faiz il quoint sainz' igl ustier, gle i cun el, scu cun ils dus tgatschedars, tgi on vandi il fol digl urs avant tgi egl avair tgapo. Curond il lauf da baselg' aint, fo la tgora aintan la si furtoina in sagl davos la port' or. Fusond or baselgia, toir ella siva la porta e sera quella cun in terribel sfratget, il lauf e sto tgapo. L'antiera scena o cuzo in pintg mument. Il paür e dantand turno or dil got, per continuar cun la tgora il ses viadi. Co el mai sto stupi el, tgatond la si tgora inquietta e vasond, tg' ella ella tremblava seu in figl! Il mutoiv ol el prest tgato; partge tranter la giattarada d' ina fanestretta vurdava cun bocca avierta e urlond in lauf or baselgia. Spert ol il paür do part digl cass a Lansch e duas tgatschedars cun las sis armas, accompagneas d' anc otra gliaut ord vischnance en spertamainz sa rendi a s. Tgaschan e cun duas cualps de plumoina oni

suflo or la veta agl malfetschant, tgi leva se patrunar da roba dad otars, e tignair in past sin don e cost dil pover paur.

Al. Jost.

Pled d' avertura digl cumegn de tschuntgesmas a Sursees 1864.

(Dialect de Salouf.)

Ludevla Rimnada!

Stimatissims Vaschigns!

Tenor usit constant e dretg irti digls noss pardavants na va ia betg lia mantgantar de clomar ansemensen sen oz igl cumegn sen plaz avert.

Da tschentaners annò hon igls noss antecessours prattitgìa l'isanza de anualmatg sen igl de ded oz memorisar e celebrar la solemnitat de nossa frejadat; — della frejadat acquistada e mantignida an grevs deis digl combat, tras igl sacrefezi digl pi nobel e valerous sanc — della frejadat préservada e cultivada an deis de pasch tras buns stabilimaints e bun urden intern pigl bagnstar communal e particular.

Las mis forzas èn mengia deblas per leir pruar d' az metter avant en maletg della gronda preziousadat de chella libertat. I na dat ni pleuds de pronunstgièr ni calours de malager, i dat angal en patriotic sentimaint tgi po santeir ena tgosa schi sublima. Ma fidont sen chel bun sentimaint de Vous tots, am restringescha sen pacas reflexiuns, sen passar tras an curt la derivanza e perseveranza della nossa libertat, della libertat de ans dar a nusez sot tschiel avert las nossas leschas, e de tscherner nusez or da nos damez igls noss magistrats.

Igl grond Dia tg' ho stgafia tschiel e tera, agl cal nous angraztgagn tot bagn, el para d' haveir an preferenscha de tots oters paeis eligia or igl nos per en refugi della libertat. El ans ho fatg colms e vals per insurvenschibels scherms fortitgias della libertat; el ans ho do perpetens glatschers sen nossas

muntognas, tgi ans refrestgan en' aria sanadevla per corp e spirt; el ho plazo sen chel toc tera ena populaziun clamada en spezial pella libertat.

Ja na tschansch oz betg tant dalla libertat della confederaziun, ni da chella digl cantun; ia tschansch della libertat digls cumegns, tgi è stada e resta igl fundamaint e la pitgia de tot otra libertat. La libertat digls noss cumegns è d'antica derivanza. Dantant tgi la libertat digl antier paejs sco tal se datescha da enzatge tschentaners, dombra la libertat digls noss cumegns milesims.

Digl taimp tg' igls Romaners hon già se sottamess igl entier mond alloura anconoschaint, hon els siva grevs combats già piglia posses er de sossa tera. Els rachintan, tgi co vegigl già cato en pievel liber, tgi tigniva cunsegl sur sies affars sot tschiel avert, tgi s' administrava sesez e dava a sesez sias leschas. Las grondiousas fortificaziuns tg' els hon tschiant sen creplas, igls miritschs dellas calas existan anc oz, dattan pardetga cun tge spirt de libertat tar igl pievel tg' els vevan de traftger. Igls patruns usurpatours digl paejs stuevan se sierar an castis inaccessibels ancunter ils lur subdits! — Seigl per respect ancunter la valarousadat digl pievel, seigl per stema dellas bunas instituziuns de chel, hon igls Romaners già cato per bun de betg se masdar ainten igls affars interns digls pievel, ainten las constituziuns comunalias. E pi tard, cura tgi frivols castellans tschertgevan de attatger las libertats digl pievel, hon chels cun tot las lur forzezas cato la dueida gisteja digl pievel sez.

Usche hon igls noss vigls scaztgea igls adversaris della libertat or digl intern e defendia tentas gedas igls confegns dad atatgias estras; els hon bot spons igl lur sanç segl camp de battaglia, bot fatg secrfezis economics an trattamaints amicabets per acquistar, mantigneir ed angrondaneir la libertat. Ma anc da ple; els hon tras bunas instituziuns se liia ferm e franc internamantg, se acquisto cotras buns confederos e l' admiraziun e stema digl ester. Usche én passantos tschentàners tgi ans vagn mantignìa anfignen oz chel dun divin do agl carrtgang gio da bel prencepa de se riger sesez.

Schi nous ans lagn far ena pitschna idea della preziosadat de chel dretg, pigl cal nous ischan oz rimnos ansemens, digl dretg d'haveir liber e cumegn cunsegl sot tschiel avert sur de noss affars comunals, de lastgeir mintgign dar co igl sies liber

meina; schi dagn en moment en' iglida or danturn. Co vesagnsa tants pievels an movimaint e rebellun per chella custevla pedra della libertat. La bela e retgia Italgia, igl giardign dell' Europa, vesagnsa giò da decennis a seconsumar seseza per la libertat; la povra Pologna vesagnsa chest moment completamentg niantada an sies sanc per reaquistar la persa frejadat. Ma tge amprendagnsa da chels stermentous exaiimpels? Betg angal cant ot stimar la libertat; els ans déian er cu tgi gl' hon a sies taimp pers chella custevladat. Gl' hon betg la persa tant per mancanza de defeisa cunter inameis esters, na, gl' hon la persa tras l' agna corrupziun e disuniun interna; tras betg haveir savia s' accordar agls basigns digl taimp, tras lascher piglier suramang e dominar gl' interess privat sur digl cumegnbagnstar, tras negligentar las instituziuns comunizevlas, cun en plet tras lascher riger sfranadamantg l'amour propria.

Stimatissims Vaschigns! Nous ans condolign tgi oz an de er tar nous vigna igl manc culla libertat digl pievel, tg' igls dretgs de chel vignan scursanias e concentratos mengia ferm sen auctoritats birocraticas. I po esser; ma ja crei tgi nous fetschan antort, schi nous incolpagn oters per siva. I na vo segl mond navot pi lev, tgi incolpar oters pellas mancanzas tg' ins cometta sez. Faschagn cun nusez examen de consenstga, ans dumondagn, schi n' ischan betg nusez an colpa, tignagnsa nous pass an nossas instituziuns cugls basigns digl taimp, cultivagnsa igl veir spirt comunizevel, refrenagnsa nossa amour propria, ans laschagnsa plascheir igls duìs sacrefeziis pigl bagn star public, emitagnsa cun en plet conform aigl taimp igl exaiimpel digls noss vigls? — Schi nous faschagn chegl, schi na vagnsa de tumeir nign inamei, ni intern ni extern; schi nous loncunter na faschagn betg chegl, igls clamagnsa nusez notiers.

Chellas én las reflexiuns tgi nous lagn far sen igl de ded oz; betg ans faschagn illusiuns anganousas cugl scazi della libertat irtada digls noss antenats; ella ho valour per nous angal sign a tant, tgi nous ans mussagn degns da chella e capavels de la mantigneir e preservar inviolada.

Dont anc en' iglida sen noss affars comunals, schi vesagnsa co duas parts. Graztg' agl bun spirt, vagnsa fatg bagn divers stabilimaints comensuros e prosperevels: anc igls davos deis vagnsa piglia en conclus tgi fo honour alla vischnanca. (Conclus de fabritgier partregls e furns publics e dismelter tals an

las tgesas privatas mort la siareza de fi.) Da l' otra vart vasagnsa tge tg'ins resta anc da far. (suondan reflexiuns localas.)

Faschagn sen tots mangs igl nos pigl bagnstar communal, faschagn oz an buna pasch ed uniun nossas tschernas e cun buna ponderaziun nos stabilimaints e nossa labour saro benedida da Dia ed accompagneda da bun success.

M. Capeder.

Al cant dal cük.

(Dialect da Baiva.)

A Stalvédar taimp avant
Ögn badéva söls ücels,
Sön al sgöl e sön al cant
Per savair schi nis dis bels,
Aiut al März dumagn e saira
Schi purtéssan priümavaira.

Ögn co Baiva veva prest
No seuè al si clavè ;
Dúa mai piér al rest
Anc dal faign ci 'l vess manchè ?
L' ültim März usci 'l panséva
Tant an stalla tot baschléva.

A Stalvédar véva faign
Bundiánza al nos omett;
Co 's dezida o mel o baign
Quel da Baiva d' ir dirett
Fegn ligió pel suplicér
Dal dér faign cun baign pagér.

Na ! rasponda quel ligió,
Faing nu vend anc ossa bitg ;
Aia temm ci quist on eo
Priümavaira tär'd ün zitg ;
Fegn ci 'l cük n 'ho bitg cantè
Vend ni cér, ni bugnmarcè.

Túerna in sö plagn-et e muk
Barbutond da tant in tant :
Schi tö spetgas soma al cük

Santirosti prest al cant.
Om da spass adögna statg
'L al fo bévar or d' ün dratg.

Spunta bel al prüm d' Avrigl
Propi 'n dì da priümavaira ;
Lest el tgüna aint l' uigl
Urdanér la brögna e naira ;
Oz lè 'l dì da cantér staign
Per pudáir dumagn 'vair faign.

Ossa vo 'l or vers al guäd,
Riva ün toc sur sö Stalvédar,
Sö per l' álber al pii äd
Pass' el sö invers San Pédar,
E cumainza al cant dal cük,
Canta ferm sön quel fastük.

Da Stalvédar al dì ziva
Vegr sö Baiva al nos omett,
Bel a poste sö el niva
Per dér faign a quel cazrett ;
Dà santia al cük ci canta,
Vügl as vändar rüps cinquanta.

Cun plaschais accett al faign,
Ma trecent arüps stuéis dér !
Söl principi as sgrata baign,
Ma anfegn parçè 'l naghér ?
Da urmai santia al cük,
Prest' vainz' erba e flurs cun sük,

La stagiugn allura bugin — a
'S müda an mel fegn aint al Matg
Vent e bischa e naiv a rugn — a
Portan tñierna anvièrn e glatg;
Flurs tot alvas, bicch-cia 'n stalla,
Al nos cük ho datg la balla.

Oh 'l mi faign ci dà vandia
Al suspira al nos omett;
Bler da plö cumprér lo stuia;
El barbotta tot sulett;
Cük, 'na vota 'm ist cükè,
Cük, ma tö nu 'm cükast plö. —

Rud. Lanz.

Dalla chegna alla fossa.

(Vers leoniñs en dialect da Domat.)

S-chir è 'gl sco dad ir en ina vacca!
Aha! qua vei in barschona sia gasacca;
Quel a questa notg on in tur da far,
A damon va 'l par cumpar a cumar.
Cugl chäu a bass da vic géu va 'l cun pena;
Va 'l tala Nonne, u splonta 'l alla Madlenä?
En cort tot da s-chir é 'l ossa passau
Ad a alla porta tres gadas spluntau.
„Chi é 'gl, ca da quellas uras on me disturbesch?“
Igl cloma da sura a ferm ramurescha;
„Aha, tei es puschpei qua gëu, pover Gion!
Me va, eu sai la veia, tar tei vegn 'u minc onn.“
El va. La levatrizza sei par vischnonca
Oss corra en agit alla povra peglialonca;
Ella va da que manedal a tot adascus,
Ca nagiñ la vezze a nagot sé suspectus.
A 'gl é passau gnoñ ton gronda urella,
Ch' in quétta d' udir ina nova sgarella;
In pèr bratgs fan da saver ordavon
Ch' igl nov vaschen oss ségeg sigl mon.
La damon sto gl' om lu ir cun gasacca,
Aschi prest sco 'l a paschentau la vacca;
Alluscha vane en baselga a battagé igl pin,
A spenjan la bregl a schegian igl vin.
La dumenga sauenta fane lu las vaschdaglias
Ad än legars sco 'ls uçells sillias caglias,

Snezzan la brezca, bevan a maglian da gost
A spargnan ne stenta ne brega ne cost.
Igl pop sgregna a bragia, danton fa 'l prova
A sarven en cort temps l' amprema rassa nova,
Ad ançéva er prest a far bocca da rei,
Que plai a tots anzemman igl plei.
Boglia latg, boglia peuq a boglia matida
A 'gl pop bugen a mai nagiñas rufida;
Aschei el ven ferm a gross a grondaç
A sarven cugl temps er in dretg butaç.
Vinavon va que ossa tot alla sperta;
Sa 'l ir sez , scha sarven el ä prest la perca ;
A caulçias oss fane agl gross ventrèr,
Ca dat giaps a dat bratgs sco in vaschandèr.
Al ançéva er prest dad ir cun mattaciaglia,
Sa sez ir magare davos ina caglia ;
Méla a péra sa 'l prest er angular,
Al ançéva pulitamegn er da slamar.
Oss va 'gl becca gic, scha sto 'l ir a scola,
A que é manau l' aua sin sia mola ;
Qua catta 'l amics a blers conaschents,
C' an mierv a marvalegn a blers tentaments.
'L' ançéva oss er da far bella façia,
Cur al vezza anzanou ina mattacia ;
Al rei da que dascus a tarmetta salits,
Schivla a conta a dat givals gits.
Ad é la parmagèra alluscha vagnida,
Sch' a 'l la mattacia er prest instruida ;
Al corra par las tommas a par ils curtgiñs,
Fa l' amur ad a par auter quitaus nagins.
Vegna 'l da ciançiar cun ella a frida,
Sch' a 'l que pi bugen ch' ina grassa puldastrida
A lécca la bocca on emdas a gis
A cré dad esser stau in mumen en parvis.
En paucs onns va 'l culs mats en compagnieia
Ad ançéva er da frequentar l' ustreia,
Amprenda tot que, ca 'l a on becca saveu,
Ad oss é 'gl cuglion ançiet a vançeu.
Al corra par las corts a trêr talladeçia,
Sarven géu pigl chäu, ca 'l detg sa ciupecia;

Danton é 'l oss era in ménder da fatg
A laschca la notg er esser sfarfatg.
Oss va 'l a pizcond tar tot las staglionzas
Patratga tugi ossa me da muronzas;
Al va par l' escha la glieut a vilentar
Ad ancéva pi daçiert da sez oss murar.
Aschei vargan in pér onns d' impurtonza,
Ad a 'l oss mess a strada ina muronza;
'L' ancéva da far calenders cu maridar,
Parché anfis é 'l da liber on star.
Igl schéver ven fatg da saver géu d' scançella,
Ch' el maride quella ne çella purschella,
A metta nagiñ gli anqual impediment,
Fa 'l nozzas ad é sco in retg cument.
Sco en parvis gli passa l' amprema gliena,
El a la donna vegnan fetg ben parena;
Ella metta sei vanoñ a cuscheva detg grass,
A que gli plai schi ben, ca 'l onga maridass.
Pi tard, cur ven pi magra la çiavéra,
Ben ancéva 'l da far pi paura çéra;
El foss da purdanonzas pitost amic
A less ch' igl schéver cuzass pi gic.
Oss vegnan lu anqualga si mesa
Maloñs, ca da partot igl soffel stresa,
A vid vot igl bégł da freña vagnir,
Igl briec da peuñ ancéva a sgargnir.
Misergia ancéva d' alzar sia testa,
A la donna er é anqualga basesta,
Ascheia ca 'l ven on prest andriglau
D' essar aschi da tumpriv maridau.
Al ven oss quiet tot en ina gada
Fagend oss la donna ampau gli parada;
Igl temps oss arriva, ca 'l a er da far
Certas corsas, ch' in fa me cun tramlar.
Minc' onn in nov uffon gli nescha,
A la fameglia oss spert gli crescha;
A cur ca què mai gli vot calar,
Al é en ambrogl a sa becca ché far.
Oss a 'l scudaders davos mesa avonda,
Ca 'l sa strusch plei nou prender vivonda;

Dischgosts avonda a 'l er culs uffons,
Ad on blers da plei cu 'ls vegnan pi grons.
A 'l fepls, sch' ane prest lur muronzas;
Las feglias an otras grondas munconzas:
Ina tartogna, l' autra vot me murar,
La terza vot adiña sa loschardar.
Par far la dischgrazea digl tot on plena
Ven ossa sur ura la mort a scadença;
Quella gli va culla donna daven,
Ca 'l ven desparau a mez ordasenn.
In temps lai 'l pender zon fetg oss la testa,
A va da ner minca dumenga a festa
Ad é oss da veu tot trest a pichäu;
Plonseu danton puschpei aulza 'l il chäu.
Da ses feglias igl plei el ossa sa lamenta,
Sehend ca quellas totas sén me gnorgnamenta;
Parque varda 'l sez puschpei sin mattoñs,
Cur da dumengas el stat sin ils bonçs.
A 'l fatg vei a nà calenders in urella,
Torna 'l a maridar anquala fançella,
Drova Nonnes a Madlenas oss pier ca mai,
Antoccan ca las alas el pender lai.
A 'l er sot terra mess la saonda,
Scha duess in crêr, ca 'l vess oss avonda;
Chi ca que cré, fa 'gl quen senza gl' ustier:
Pér oss igl marvalégn gli crescha on pier.
El prenda la terza, la quarta consorta,
Ca 'lla sé grada ne ca 'lla sé torta;
Danton cun el ä va 'gl oss alla fen,
A prest daventa 'l digl ciel in vaschen.
Oss ven la mort a sur ura gli splonta;
Al tremla, savend ben, che ca qué monta.
Parque fa 'l panatiensca schi ben seo 'l po,
Danton pér bandoña 'l la veta cu 'l sto.
Strusch a 'l serrau ils égls, ca tot sia ginira
Dat dad esch en a bragia a plira;
Qué é in schamém ad in gron bargialém,
A las larmas corran seo tras in culém,
Ane mess igl pover schane sin „Toimma turrèra“,
Lu ancév' igl fracass a la detga canèra;

Oss dat igl rauba a devats da partgir,
A qué oss pi spert fa igl son buglir.
Gl'amprem sa scognane pals èrs a palla prada,
Allusch par la vacca cun corns a palla scornada;
Er ils orts a zops a canvals da sablon
Da grondas dischpettas dattan caschon.
Ane tot partgeu las caussas schaschentas,
Sch'ançévane cun las sadellas a brentas,
Cun sagirs a zapens a resgas a cogns,
Cun mogns, zappas, rastells a faulçs a zenpogns.
Oss vane cun caulçias, gasaccas a capellas,
Cun calçiols a calcèrs a camischas bellas,
Taglian par miez er frosts da diversas calurs,
Ad aschei sa perdan plon plon las dalurs.
Igl davos sa dattane par parlets a cazettas,
Par scagliolas, scadellas a scaps a copettas,
Par rappas a pipas, bavriels a cuntells,
Par sivlas, tardellas a gliémas a martells.
Tot catta oss auters patronjs a patronas ;
Sbuadas en ca än oss tot las plonjas ;
Ne peun, caschiel, ciagron, ne segal ne furment
E plei da cattar en tot igl gron casament.
Schambonjs, ligongas, andotgals a carn fimigäda,
Tot ane preu sco da prender pischäda,
A san a nagiñ igl davos ampau grau
Par tot qué ca 'ls an artau a cattau..
Danton dorma nos schane en sia stretga fossa
A spetga tocca ch' in metta a sulegl sia ossa ;
Al dorma a pausa da strapazs a lavurs
A senta ne peñas plei oss ne dalurs.
Sia çendra sa mida en flurs odurusas,
Ca fan andamen ad olmas piatusas,
D' avon quella stretga canorta sa fermar
A fervent pigl pover defunct qua urar.
In gi lu auda 'l posaunas tunar.
A tot agl gi giuvanessan clamar ;
S' alzond va 'l culs auters al gron truament,
Speronza contonscha 'l igl salvament! —